

Evlenme Akdinde Batıl-Fasit Ayırımı

H. Mehmet Günay, Nun Yayınları, İstanbul 2008, 168 Sayfa.

*Ravza CİHAN**

Batıl ve fasit kavramları, İslam hukuku metodolojisinde vad`i hükümler başlığı altında ele alınan ve mükelleflerin fiilleri için, şer`an gerekli olan rükun ve şartların var olup olmamasına göre yapılan bir nitelemeyi ifade etmektedir. Gayrı sahih fiiller için kullanılan fasit-batıl terimleri, ibadet konularında bir fark gözetilmeksizin kullanılırken muamelat konularında, diğer mezheplerin aksine, Hanefiler tarafından akitlerin rükun ve şartları göz önünde bulundurarak farklı durumları belirtmek için kullanılmaktadır. H. Mehmet Günay tarafından kaleme alınan “Evlenme Akdinde Batıl-Fasit Ayırımı” adlı eser de, Hanefilerin evlenme akdinde batıl-fasit ayırımının muhtevasını, aidiyetini ve neticelerini bütün yönleriyle ele alan kıymetli bir çalışmadır.

Eser genel olarak önsöz, giriş, beş bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Eserin önsözünde (s. 7-8) aile hukuku konularında diğer hukuk alanlarına kıyasen akademik ilginin daha fazla yoğunlaştığı, bu nedenle de aile ve evlenme konuları ile ilgili nitelikli ve önemli pek çok çalışmanın bulunduğu belirtilmektedir. Hanefi mezhebinin ortaya koyup geliştirdiği butlan-fesat teorisinin karmaşık ve çok yönlü bir konu olması sebebiyle meselelerin farklı boyutlarının değerlendirilmeden bu konuda belli bir kanaate ulaşılamayacağı zikredilmektedir. Ayrıca güncelliğini ve önemini koruyan bu mevzuunun temellendirilmesi konusundaki eksikliklerin ve yanlışlıkların yeni araştırmalarda da mevcut olmasının yazarın bu alandaki çalışmalarını bir kitap olarak sunmada etkili olduğu ve bu eserin aile hukuku alanındaki geniş literatüre özgün bir katkı olması için hazırlandığı ifade edilmektedir.

“Konunun Sunumu” başlıklı giriş bölümünde (s. 9-13) Hanefilerin akitlerin ve hukukî muamelelerin hükümsüzlüğü konusunda ortaya koydukları fesat-butlan teorisinin, fıkıh meselelerinde imkânlar çerçevesinde mantıkî bir tutarlılık sağlanması amacına yönelik olarak aile hukuku da dâhil olmak üzere fıkıhın bütün alanlarında uygulanmasını tercih etmeleri sebebiyle, fıkıhın kavranılması en zor konularından biri olduğu belirtilmektedir. Bu teorinin borçlar hukuku alanında tutarlı ve genelgeçer normlarının var olup bunların iyi bir incelemeyle belirlene-

bilmesine karşın aile hukukunda, evlenme akdinin hem kuruluşu hem de hukukî sonuçları itibariyle borçlar hukukundaki akitlerden farklılık arz etmesi nedeniyle, bu tespitlerin kolay bir şekilde yapılamayacağı ifade edilmektedir. Bu konu ele alınırken evlenme akdi için kullanılan batıl ve fasit kavramlarının borçlar hukukunda gündeme gelen batıl ve fasit ifadelerinden farklı değerlendirilmesi, bu kavramların aile hukukuna dair konularda hangi durum ve bağlamlarda kullanıldığı tespit edilmesi ve bu meseleye ilişkin, batıl-fasit ayırımının olup olmadığı, varsa kime ait olup hangi durumlarda geçerli olduğu gibi pek çok tartışmanın mevcut olduğunun göz ardı edilmemesi gerektiğinin altı çizilmektedir. Eserde bu karmaşık ve çok boyutlu konunun, evlenme akdinin kuruluşu ve sonuçları üzerinde önemli etkileri olması sebebiyle “evlenme engelleri” merkezinde, aile hukuku konusu olan hükümsüzlük teorisi ve ceza hukuku konusu olan şüphe doktrini bağlamlarında ele alındığı ve konunun niteliği gereği çalışmanın Hanefi mezhebi ile sınırlı tutulduğu belirtilmektedir. Son olarak eserin bölümleri ve bu bölümlerde ele alınan konulardan kısaca bahsedilerek giriş bölümü noktalanmaktadır.

“Hükümsüzlük Teorisi Açısından Evlenme Engelleri” başlıklı birici bölümde (s. 15-52) ilk olarak Hanefilere ve diğer mezheplere göre genel akit teorisinden bahsedilmekte ve Hanefiler ile diğer mezheplerin bu konudaki yaklaşımları mukayeseli olarak sunulmaktadır. Hanefilerin genel akit anlayışının evlenme akdi konusunda da geçerli olup olmadığı sorusu gündeme getirilerek Hanefi mezhebine göre evlenme akdinin rükunları ve şartları zikredilmekte ve konunun merkezi olarak belirlenen “evlenme engelleri”nin “şart” olarak konumu belirlenmeye çalışılmaktadır. Daha sonra bu meselenin evlenme akdinde fasit-batıl ayırımının var olup olmaması ile doğrudan ilişkili olması sebebiyle, bu noktada evlenme akdinde fesat-butlan ayırımının çağdaş literatürde nasıl ele alındığı konusuna yer verilmektedir. Hanefilerin evlenme akdindeki bu ayırımına dair farklı görüşler zikredilmekte ve bu görüşler, eksik yanlarını dile getirilerek değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmenin akabinde evlenme akdinin şartları bağlamında “evlenme engelleri”nin bulunmaması şartının hangi grup şartlar arasında yer aldığı konusunda farklı yaklaşımlara yer verilmekte, bu yaklaşımlar tutarlı, geçerli, mesnedli olmaları bakımından değerlendirilmekte ve bu değerlendirmeler örneklerle açıklanmaktadır. Bu izahlardan sonra zikredilen konudaki farklı yaklaşımların temel bir nedeni olması bakımından batıl-fasit ayırımının aidiyeti konusu ele alınmaktadır. Evlenme akdinde fasit-batıl ayırımının Ebu Hanife, İmameyn, Hanefi mezhebi tarafından kabul edilip edilmediği, furu` meselelerden örnekler sunularak, tartışılmaktadır.

* SAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Hukuku Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

Batıl-fasit ayırımının aidiyeti konusundaki farklı değerlendirmelerinin sebebi olarak bu akitlerin hem isimlendirilmesi hem de sonuçları konusunda klasik kaynaklarda farklı ifadelerin yer alması öne sürülmekte ve bu konudaki belirsizliğin giderilip meselenin daha net bir şekilde ele alınabilmesi için gayri sahih evlenmeler yokluk anlamında batıl, teknik anlamda fasit, dar ve teknik anlamda batıl olmak üzere üç çeşide ayrılmaktadır. Eserin sonraki bölümlerinde de bu üçlü tasnif kullanılmaktadır.

Kavramsal çerçeve izah edildikten sonra bu konuda varılacak neticenin, karşılaştırmanın hangi kavramlar arasında yapılacağına göre değişeceği belirtilerek batıl-fasit ayırımının aidiyeti meselesi bu kavramlar ışığından tekrar gözden geçirilmektedir. Meselenin daha net bir şekilde ortaya konulmasından sonra Hanefi mezhebindeki genel akit anlayışının evlenme akdi ile uygunluğu konusu bir kez daha, evlenme akdinin şartlarına ilişkin öngörülen genellemelerin isabetli olup olmayacağı sorusu ile, gündeme getirilmekte ve evlenme akdinin hem hususiyetler hem de fasit-batıl ayırımı noktasında sahip olduğu farklı neticeler sebebiyle diğer akitlerde akdin batıl ve fasit olmasını gerektiren hukuki düzenlemeye aykırılık şekillerinin aynı şekilde evlenme akdine tatbik edilemeyeceği, bu nedenle de evlenme akdinde şartları ve neticeleri konusunda genellemeler yapmanın isabetli olamayacağı vurgulanmaktadır. Bu nokta örnekler ile somutlaştırılmakta ve açıklamalar mukabil görüşlere de yer verilerek zenginleştirilmektedir.

Bu bölümde son olarak konunun klasik literatürdeki bilgiler ışığında temellendirilmesine değinilmektedir. Öncelikle fasit-batıl kavramlarının klasik kaynaklarda nasıl kullanıldığı belirtilmekte ve fasit ile batılın anlam farklılıklarının belirlenmesindeki güçlük, kavramların klasik kaynaklarda teknik bir ayırım gözetilmeden kullanılmış olması ile ilişkilendirilmektedir. Bu izahlardan sonra zikredilen bilgiler ışığında yazarın, konuyu akitten hareketle akdin sonuçlarına varılması ve ilgili meselelerin Ebu Hanife ile İmameyn'in akit anlayışlarına göre ayrı ayrı değerlendirilmesi şeklinde bir yöntemi takip edeceği belirtilmektedir. Bu yöntemin ehemmiyetli ve isabetli oluşu örnekler üzerinde izah edilerek birinci bölüm sonlanmaktadır. Bu şekilde eserde incelenen konunun teorik boyutu büyük ölçüde ortaya konulmuş olmaktadır.

“Şüphe Doktrini Açısından Evlenme Engelleri” başlığını taşıyan ikinci bölümde (s. 53-64) öncelikli olarak şüphe kavramı tanımlanmakta ve hüküm açısından farklı şüphe çeşitleri açıklanmaktadır. Özellikle üçüncü bölümde konu ile ilgili örneklem tahlillerinde sıklıkla zikredilecek olan mahal şüphesi, iştibah şüphesi ve

akit şüphesi genel çerçevesi ile sunulmaktadır. Her şüphe çeşidi için genel kabuller zikredildikten sonra Ebu Hanife ile İmameyn'in yaklaşımları ayrı ayrı ele alınmakta ve bu yaklaşımlar örnekler üzerinde izah edilmektedir.

“Örnekleme Tahlilleri: Butlan-Fesat Teorisi Bağlamında Tipik Evlenme Şekilleri” üst başlıklı üçüncü bölüm (s. 65-96) eserin ilk iki bölümünde aktarılmaya çalışılan yoğun ve teorik bilgilerin pratikteki yansımalarının ele alındığı bir muhtevaya sahip olmaktadır. Bu bölümde sahih evlenme, şahitsiz evlenme, süreli evlenme (muvakkat nikâh ve mut`a nikâhı), iki akraba ile ve beşinci hanımla evlenme (cem`), mahrem kadınla evlenme, başkasıyla evli olan ve başkasından iddet bekleyen kadınla evlenme ve müslümanın gayri müslimle evlenmesi konuları ayrı ayrı ve ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmektedir. Zikredilen örnekler, farklı alanlardaki bakış açılarının birbiriyle uyumunu test edilmesi ve meselelerin bütünüyle ele alınması amacına yönelik olarak hem hükümsüzlük teorisi hem de şüphe doktrini bağlamında tahlil edilmektedir. Bununla birlikte eserin ilk iki bölümde de vurgulandığı üzere her evlenme örneği hem Ebu Hanife'nin hem de İmameyn'in yaklaşımlarına göre ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Ayrıca örnek olarak ele alınan evlenme çeşitlerinde, doğrudan evlenme engelleri ile ilgili olmayan ancak butlan-fesat ayırımının anlaşılmasında önemli rollere sahip evlenme şekillerine de yer verilmektedir (ör. muvakkat nikâh ve mut`a nikâhı). Örneklerin değerlendirilmesinde, tahlil edilen evlenmenin keyfiyetine, fasit-batıl ayırımının temelini oluşturan evlenme akdinin şartlarına, Ebu Hanife ile İmameyn'in yaklaşımlarına ve bu yaklaşımların dayanaklarına, yazarın klasik kaynaklara referansla ortaya koyduğu kendi tercihlerine ve meselelerin neticelerine yer verme şeklinde bir yol izlenmektedir. İncelenen evlenme çeşitlerinin değerlendirmelerinde yazar tarafından isabetli bulunmayan yaklaşımlara da yer verilmekte ve bu yaklaşımların eksik yönleri belirtilmektedir. Bu şekilde, zikredilen meselelerin dakik ve bütüncül bir şekilde ele alınmasının gerekliliği ve ehemmiyeti vurgulanmaktadır.

“M. Ahmet Zerkâ'nın Evlenme Akdinde Batıl-Fasit Ayırımına İlişkin Görüşleri Ve Bunların Değerlendirmesi” başlıklı dördüncü bölümde (s. 97-124) ilk olarak, İslam aile hukuku ile özel olarak ilgilenen ve yazarın, önemli fikhî meselelerdeki tespit ve yorumlarının dikkate alınması gerektiğini düşündüğü Suriyeli âlim Mustafa Ahmet ez-Zerkâ'nın “Evlenme Akdini Fasit Ve Batıl Şeklinde Ayırmanın Yanlılığı...” başlığını taşıyan makalesindeki değerlendirmelerine yer verilmektedir. Yazarın aktarımlarına göre Zerkâ'nın makalesinde evlenme akdinde batıl-fasit ayırımının olmadığına, evlenme akdinde zikredilen bu ayırımın fikhin en problemlisi

konularından biri olduğuna, Hanefilerin -kendisine göre- her akitte geçerli olmayan fesat teorisine, bu teorinin evlenme akdindeki yansımalarına ve son olarak müellifin tatbikatta da benimsenmesi gerektiğini düşündüğü yeni bir yöntem önerisine değinilmektedir.

Makale çerçevesinde Zerkâ'nın konu ile ilgili görüşleri zikredildikten sonra "Bu Görüşlerin Değerlendirmesi" başlığında öncelikli olarak Zerkâ'nın yalnızca konunun problemleri yönlerini ortaya koymakla yetinmeyip problemleri noktaların çözümüne ilişkin somut öneriler sunması makalenin ehemmiyetini ortaya koyan bir husus olarak nitelendirilmektedir. Zerkâ'nın meseleye evlenme akdinin hem mahiyet hem de neticeler açısından diğer akitlerden farklı olması nedeniyle diğer akitlerde geçerli olan teorilerin aynı şekilde evlenme akdine tatbik edilemeyeceği düşüncesi, evlenme akdinde batıl-fasit ayrımı konusundaki belirsizliğin, bu kavramların klasik kaynaklarda teknik bir ayırımı tâbi tutulmaksızın kullanılmış olmasına dair tespiti ve evlenme akdindeki batıl-fasit ayrımının "şüphe" kavramı ile ilişkilendirilerek değerlendirilmesi yazarın çalışmada isabetli olarak nitelediği hususları teşkil etmektedir. Bunlarla birlikte şüphe eksenli bir bakış açısının hâkimiyeti nedeniyle evlenme akdindeki fasit-batıl ayrımının belirleyici noktası olan evlenme engellerine değinilmemiş ve bu ayrımın akit teorisi bakımından ele alınmamış olması, meselenin hem sunumu hem temellendirilmesi hem de elde edilecek neticeleri açısından olumsuz bir duruma sebebiyet vereceğinden, çalışmanın kendi içerisinde tutarlı olma niteliğini menfi yönde etkileyen noktalar olarak zikredilmektedir. Zerkâ'ya ait makalede ele alınan konunun işleyiş biçimi ile ilgili değerlendirmelerden sonra müellifin görüş ve öneriler ile ilgili değerlendirmelere yer verilmektedir. Çok yönlü olduğu sık sık vurgulanan evlenme akdindeki batıl-fasit ayrımı, makalede dar bir çerçevede ele alındığından aynı niteliklere ve neticelere sahip olmayan evlenme şekilleri aynı kategoride değerlendirilmekte ve bu durum klasik kaynaklarda mesele ile ilgili verilerin yanlış yorumlanmasına neden olmaktadır. Yazarın bu konudaki değerlendirmeleri, Zerkâ'nın meseleyi isabetli bir şekilde ele almadığını ortaya koyan örneklerle somutlaştırılmaktadır.

"Evlenme Akdinde Batıl-Fasit Ayırımına İlişkin Analitik Bir Çözümleme Denemesi" başlığını taşıyan beşinci bölümün (s. 125-155) amacının evlenme akdinde batıl-fasit ayrımı ile ilgili daha bütüncül bir bakış açısının elde edilmesi olduğu belirtilmektedir. Bu gaye ile ilk olarak bu meselenin çok yönlü ve karmaşık olmasının nedenleri izah edilmektedir. Bundan sonra klasik kaynaklarda yer alan bilgiler ışığında hususî olarak somut örnekler açıklanmaktadır. Sekiz maddede ele

alınan gayri sahih evlenme örnekleri; nitelikleri, değerlendirildikleri kategoriler ve neticeleri bakımından tek tek incelenmekte, Ebu Hanife ve İmameyn'in yaklaşımları ayrı ayrı zikredilmektedir. Üçüncü bölümle birlikte değerlendirildiğinde bu bölümde tekrarların yer aldığı gözlemlense de verilen örneklerin daha iyi anlaşılması konusunda açıklamalara duyulan ihtiyaç düşünüldüğünde bu tekrarların gereksiz olmadığı anlaşılmaktadır. Daha sonra batıl ve fasit terimlerinin ayırt edici akitsele özellikleri ve hükümleri bir kez daha topluca sıralanmaktadır. Bu sıralamada yazarın birinci bölümde ortaya koyduğu ve diğer bölümlerde de kullandığı kavramsal çerçeveden farklı olarak gayri sahih evlenmeler; dar ve teknik anlamda fasit, teknik anlamda fasit, dar ve teknik anlamda batıl, yokluk anlamında batıl olmak üzere dört kategoriye ayrılmaktadır. İlk bölümde zikredilen ayırımı bir kategorinin eklenmesi ile ikinci bir tasnifin elde edilip yeni tasnifin evlenme örnekleri üzerinde tatbikine yer verilmemesi sebebiyle eserin ilk üç bölümü ile son bölümü arasında tutarsızlığın olduğu düşüncesi gündeme getirilebilirse de ilk tasnife eklenen "teknik anlamda fasit" kategorisinde yalnızca "başkasıyla evli olan ve başkasından iddet bekleyen kadınlara evlenme" örneğinin değerlendirilmesi ve bu evlenmenin "dar ve teknik anlamda fasit" kategorisinde ele alınması durumunda neticeleri itibariyle problem teşkil edecek bir duruma sebebiyet vermemesi nedeniyle her iki tasnifin de evlenme örnekleri ile birlikte değerlendirildiğinde isabetli olduğu görülmektedir. Detaylı tahlillerden sonra konunun genel noktaları zikredilerek bu bölüm sonlandırılmaktadır.

Eserde ele alınan konuların genel bir değerlendirilmesinin sunulduğu sonuç bölümünde (s. 157-164) çalışma boyunca öne çıkan bazı tespit ve değerlendirmelere ana hatlarıyla yer verilmektedir. Evlenme akdinde fasit ve batıl ayrımı meselesinde, klasik kaynaklarda bu kavramların teknik bir ayırım gözetilmeden kullanılmış olması ve bu meselenin dar bir perspektiften bakılarak ele alınması nedeniyle farklılığın hangi kavramlar arasında söz konusu olduğunun net bir şekilde belirlenmemiş olmasının, söz konusu ayırımın Ebu Hanife'ye mi, İmameyn'e mi ait olduğu tartışmalarını gündeme getirdiği ancak belirtildiği üzere gayri sahih evlenme örnekleri zikredilen kategorilerde değerlendirildiğinde ve hem akit teorisi hem de şüphe doktrini bağlamında ele alındığında ayırımın çok net bir şekilde hem Ebu Hanife tarafından hem de İmameyn tarafından göz önünde bulundurulduğunun anlaşılacağı belirtilmektedir.

İslam hukukunun teknik ve karmaşık bir konusunu ele alan bu eser, gerek meselenin bütüncül, sistematik ve tutarlı bir şekilde ele alınması gerekse değerlendir-

melerde dikkate alınan kriterler yönünden önem arz etmektedir. Meselenin yalnızca teorik boyutunun ortaya konulması ile yetinilmeyip teorik bilgiler ışığında örneklerin tahlillerine de yer verilmesi konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Eser son derece kompleks bir konuyu bütün boyutları ile ele alıp kendi içerisinde tutarlı bir sistemle meseleyi izah etmesi ve isabetli neticelere ulaşması nedeniyle alanında özgün ve güzide bir çalışma olma niteliği kazanmaktadır.

Yeryüzü Bizim Gökler Kuşlarıdır (Çağdaş Suriye Edebiyatı'ndan Öyküler)

Zekeriyâ Tâmir, Arapça aslından çeviren: Ahmet Bostancı, Nun
Yayıncılık, İstanbul 2008

Kübra BİLGİN*

Yüzyıllardır toplumların gündeminde olan edebiyat gelişip değişerek bu günlere geldi. Sarayda ağırlanan şairler yerlerini modern dönem edebiyatçılarına bırakmış oldu böylece. Şimdilerde şiir, roman, deneme, öykü gibi değişik kulvarlarda da koşturan kalem erbabı global bir dünyada ürünlerini vermeye devam ediyor. Amerika'daki bir edebi oluşum Türkiye'yi çok yakından etkileyip yeni bir dalgayı peşinden sürükleyebiliyor. Şüphesiz modern Türk edebiyatındaki etkilerin büyük çoğunluğu batı kaynaklı. Oysa edebiyat kervansarayının bir de doğu kapısı var. Cemil Meriç'in "eşiğinde olduğu dünyadan" aldığımız ilhamlar bizim için de yeni soluklar taşıyabilir. Çünkü edebiyat, bünyesindeki "deruni ahenk"le -ister bugüne ister geçmişe ait olsun- kendisinden sonra var olacak olanların bir dibacesi gibidir. Gözler bugünlerde Ortadoğu edebiyatına biraz daha fazla çevrilmiş durumda. Çeşitli mahfillerde yapılan şiir festivallerinde, edebi buluşmalarda Arap ülkelerinden gelen şairleri, yazarları görmek mümkün. Necip Mahfûz, Nizar Kabbâni, Mahmud Derviş, Adonis Türk okurunun daha çok aşınası olduğu isimler. Oysa dünyada kendine hatırı sayılı bir yer edinmiş daha başka isimler de var. İşte bunlardan biri olan, eserleri Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Almanca, İspanyolca ve Sırpça'ya çevrilen Zekeriyâ Tâmir'in hikayelerinin yeni bir çevirisi daha Türkçe'de. Ahmet Bostancı'nın tercüme ettiği bu eser, müellifin daha önce yazdığı "Çağdaş Arap Edebiyatçısı Zekeriyâ Tâmir Edebi Kişiliği ve Hikayeciliği" adlı eserini tamamlar mahiyettedir. İlk kitapla okura etraflıca tanıtılan ve yazın dünyası

incelenen Tâmir, bu öykü seçkisiyle onun edebi dünyasına nüfuz etmemize vesile olmuştur. Tabir-i diğerle bu kitapla öykü kendini "hikaye" etmeye başlamıştır.

Tâmir'i ilk defa tanıyan okurların, hikayelerini okuyacakları yazarı daha iyi anlamaları için mütercim, kitaba kısa bir biyografi ve üslup incelemesiyle başlamayı tercih etmiştir. Zekeriyâ Tâmir "Ben öyküye kolay kolay yok olmayacak bir aşkla tutkunum. Onun kökleri damarlarımda dolaşmaktadır" derken bize sanatına ne ölçüde bağlı olduğunu ve bu soluğun eskilerden başladığını işaret eder gibidir. Evet o, yazmaya genel anlamda ellili yıllarda başlamıştır. Sartre, Kafka, Camus etkisi zamanla kendini özgün bir üsluba bırakmış, nehir siyasi yönetimlerin baskıcı gölgesinde yatağını bulmuştur. Çevirmenin, "Tamir'in öyküleri genel ve evrensel özelliklidir. Herhangi bir mekanı ve insanı ifade etmesi mümkündür. Bir başka dile çevrilmiş olsa bir şey değişmez, Suriyeli veya Arap kimliği anlaşılmaz" ifadesine katılmakla beraber Borges'in "Ben aya gidip bir hikaye yazacak olsam o yine Arjantinli olurdu" dediği gibi evrensel olanın yerel olana sınımsız bağlı olduğunu belirtmek istiyoruz. Zira Zekeriyâ Tâmir'in edebi anlayışının şekillenmesinde içinden çıktığı toplumun payı oldukça büyüktür. Öykülerindeki "açlık, hastalık, ahlaksızlık, siyasi baskılar, zulüm, faili meçhul cinayetler, masum insanların hapsedilmesi" gibi temalar şüphesiz yazarın içinde bulunduğu cemiyetin halinden esinlenmesinin bir sonucudur. Girişte Tâmir'in öykülerini üç bölümde ele alıp, onun hangi döneminde ne tür akımlarla eser verdiği üzerinde duran mütercim, çevirdiği hikayelerin hangi döneme tekabül ettiğini söyleseydi hikayelerin içeriğiyle dönemler arasında daha net bağlantılar kurulabilirdi diyebiliriz.

Kitap da Tâmir'in otuz tane öyküsü çevrilmiş bulunmaktadır. Varoluşçuluğun sancuları içindeki "Şamlı bir Adam"ın hikayesi, bir gencin dünyasının işsizlik ve buhran dolu günlerini yansıtır. Melankoli hallerini kahramanın dilinden anlatan yazarın etkileyiciliği yakalamış olduğunu söyleyebiliriz. Tarihi bir şahsiyetin perdesi altında yönetimin zulmüne ironik bir bakış, yargısız infaz ve düşüncelere vurulan kelepçe: "Suç" Bu öykü sathındaki kuşatıcılığı oldukça yansıtır. Kitaba ismini veren "Yeryüzü Bizim Gökler Kuşlarıdır" hikayesi yeniliğe karşı çıkışa bir reddiye olarak da okunabilir. Bizim tarihimizde rasathaneyi, devleti tehdit eden bir unsur olarak gören zihniyet, burada düşmana karşı kullanılmak üzere uçak icat eden mucidin başına üşüşüyor. Hem de ilginç bir gerekçeyle: Yeryüzü bizim gökler kuşlarıdır! Kapalı bir toplum olan Suriye'nin yanlış ahlak anlayışının sonucunda ortaya çıkan töre/namus cinayetleri ise "Siyah Saçın Ölümü" hikaye-

* SAÜ İlahiyat Fakültesi 3. sınıf öğrencisi.

sinde karşımıza çıkmaktadır. Buradaki “siyah saç” bize göre ne olursa olsun her şeyi örten, yaraları içerden kaynaklayan bir kadın prototipini sembolize etmektedir.

Bürokrasiye ve hakim yönetime ironiyle harmanlanmış bir dille yöneltilen ciddi itirazları “Köpek” adlı öyküde bariz bir biçimde görebiliriz. Bu hikayenin “Yeni Kral, Televizyon Röportajı” gibi on müstakil bölümde yazılmış ve üstelik bunun kısa hikayede uygulanır olmasının dikkat çekici olduğunu söyleyebiliriz. Cahiliye şairlerinden Antera’nın temsili kahraman olduğu “Petrolcu Antera” öyküsü kapital ekonomiye yollanmış zehir zemberek bir eleştiri mektubunu hatırlatıyor. Bu hikayenin son kısmı darbelerin ne kadar evrensel (!) olduğunu gösteriyor: “Antera, bütün dünyaya onun emirlerine göre hareket eden generallerin hakim olduğunu hayal etti.” “Soyan Soyulan, Örumceğin Entrikaları, Susanlar” gibi kısa (oldukça kısa) hikayeleri ise anlatacağını ifade edip aynı zamanda edebi bir seviye yakalaması bakımından oldukça ilginç bulduğumuzu ifade etmeliyiz.

“Boyalı medya” tabirinin artık kavramlarımız arasına girdiğini söyleyebiliriz. İşte Zekeriyâ Tâmir’in hikayesindeki basın: “Nevâf bir müddet düşündü. Sonra da yazı işleri müdürüne sordu: “Peki makalemi bu düşünceleriniz doğrultusunda değiştirdiğinizde ondan geriye ne kalacak?” Yazı işleri müdürü cevap verdi: “Siyah büyük puntolarla yazılmış ismin ve bir de makalenin yayınlanmasından sonra alacağın ödül”. Bizdeki algıya ne kadar da benziyor değil mi?!

İçinde yetiştiği toplumun kültür kodlarını taşıyan ve öykülerinde zaman zaman ayet, hadis ve halk tabirlerinden alıntılar yapan Zekeriyâ Tâmir, sol fikirlerinin de etkisiyle yanlış İslami algıyı –bazen acımasız genellemede bulunarak- eleştirmiştir. “Uzun siyah sakallı adam” imajı onun hikayelerinde ham softayı sembolize ettiği gibi “kara çarşaf” da geri kalmış ezilmiş kadının ifadesidir.

Bu kitapla öykülerini biraz daha yakından tanıdığımız Zekeriyâ Tâmir öyle görülüyor ki pek çok dile çevrilmeye devam edecek. Zaman zaman edebi seviye günlük meseleler uğruna feda edilmiş olsa dahi, bu öyküler günümüz Arap yazını tanımak isteyen birisi için yabana atılmayacak cinsten. Arap Edebiyatı üzerine uzmanlık yapanların modern Türk ve dünya edebiyatlarına karşı artıracakları vukufiyet ve günümüz edebiyatında behre sahibi olanların da Arapçaya hakimiyetleri nisbetinde bu ilginin daha da artacağından kuşkumuz yoktur.

Felsefenin Açılımı: Kuramsal Yapılardan Yapı-Çözüm

Erkut Sezgin, Cem Yayınevi, İstanbul, 2005, 168 s.

*Kübra KARAKAHYA**

Erkut Sezgin tarafından “Felsefenin Açılımı: Kuramsal Yapılardan Yapı-Çözüm” adıyla Cem yayınevi tarafından yayınlanan eser üç bölümden oluşmaktadır. Yazar bu eseri Batı Felsefesinin İyonya’daki başlangıcından günümüze, insan zihnine/bilgi öznesine ve gerçekliğe değin metafiziksel/varlıkbilimsel varsayımlarına zemin olan temel paradigmalarını, onları kök saldırdığı düşünme alışkanlıklarından söken ya da çözüdüren yapı-çözümseleştirimleriyle karşıtlığı içinde tanıtmak amacıyla yazdığını belirtmektedir.

Yazar felsefenin tarihsel gelişimini ve bu gelişim sırasında bilgi kavramının her dönemde nasıl anlaşıldığına, her dönemdeki anlayış farklılıklarına nelerin sebep olduğuna değinmektedir. Bu felsefi açılımını bilgi felsefesi alanında öze indirgeyerek eseri felsefe öğrenme isteği içerisinde bulunan kimselere, sorgulama sürecine katılan adımı başlatmak, sürecin içinde yol almaya gönüllü okurun felsefeye ilk adımlarını atmasına yardımcı olmak gayesi ile kaleme alındığını açıklayarak eserin okur kitlesi de belirtilmiş olmaktadır.

Üç bölüm ve elli iki alt başlıktan oluşan kitabın birinci bölümü “Doğa Felsefeleri ve Varlıkbilimsel (Ontolojik/Metafizik) Varsayımları” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm on dokuz alt başlık kapsamaktadır. Felsefe ve Bilimin tanımlarına genel olarak yer verildikten sonra Milet Okulu ve Heraklitios, Pythagoras, Parmenides, Platon, Aristo gibi birçok filozofun doğa ile ilgili görüşleri ele alınıyor. Filozofların düşünceleri ile kültürel, inançsal varsayımları arasındaki bağlantı ortaya konmaya çalışılıyor. İlk dönem filozoflarından sonra Descartes’ e kadar gelen tarihsel süreç içerisinde felsefenin ve bilginin farklı kuramsal temellerinin işlenmesi ile birinci bölüm sona eriyor.

İkinci bölüm “Bilgi Kuramlarının Varsayımlarına Kavramsal Çözümleyici Yaklaşım: Kavramların Mantıksal Bağlamı; Uygulama/Öğrenilme Koşullarıyla Varsayımların Karşılaştırılması” başlığını taşımakta ve on sekiz alt başlıktan meydana gelmektedir. Felsefenin tarihsel yolculuğuna ortaçağ aydınlanma filozoflarının görüşlerine yer vererek eserini devam ettiren Sezgin bu bölümde özne-nesne-bilgi-bilginin oluşumu-dil ve mantık düşüncelerine filozoflar üzerinden değinmektedir.

* Sakarya Üniv. Sos. Bil. Enst. İslam Felsefesi Anabilim Dalı Y. Lisans Öğrencisi

Filozofların bilginin daha doğrusu doğru, yanılmaz bilginin kaynağını arayışları ve bununla ilgili farklı görüşleri dikkat çekmektedir. Filozofların bir kısmı gerçek bilginin öznen kaynaklandığını diğer bir kısmı ise nesneden kaynaklandığını savunmaktadır. Kant gibi bazıları da işin içerisine zaman ve mekan kavramlarını da katmaktadır. Yazar bu görüşlere değinirken nedenlerini de açıklamaktadır.

Üçüncü bölüm “Yapı-Çözümleyici Felsefenin Görüş Ufku: Hayat Dünya” başlığı altında sunulmakta ve on beş alt başlıktan oluşmaktadır. Başlangıçta da belirttiğimiz gibi felsefe açılımını tarihsel olarak ele alan yazar kitabın son bölümünde yeniçağ ve günümüz felsefe anlayışını ele almaktadır. Ancak bu bölümde kuramları oluşturan kavramların yapılarına inmektedir. Düşünceyi etkileyen kavramların dilsel çözümlemelerine örneklerle yer vererek okurun anlamakta zorlanmaya başladığı kısmı akıcı hale getirmeye çalışmıştır. Ön kabulleri ele alan yazar, bunlardan kurtulmadıkça asıl felsefeden söz etmenin mümkün olmadığından bahsediyor. Felsefe düşüncemizi sorgulanmamış ön kabullerle başlatmanın felsefeye aykırı olduğunu anlatmaya çalışıyor.

Yazar eseri felsefeye adım atma gayretinde olan kimselere yardım etmek amacı ile yazdığını belirtirken eserin dilindeki felsefi ağırlığı daha anlaşılır kılmayı neden-se geri plana atmış gibi görünüyor. Özet olarak sunduğu felsefe tarihini kavramların anlaşılma gücü içinde tamamlamaya çalışmaktadır. Bu açıdan eser felsefeye aşına olanların daha rahat anlayacağı bir üslupla, felsefenin içerisinde olmayanların yani felsefeye merak salanların ise zihinlerini biraz yoracak tarzda kaleme alınmış. Ancak eser bilginin kaynağı olarak her filozofun farklı düşüncesinin sebeplerine inmek açısından, insanların da düşüncelerinin temellerini oluşturan ön kabulleri ele alışı yönünden okunabilecek bir yapıdır. Bu tarihsel seyrin akışını bilmek önümüzü görmek açısından ehemmiyet arz etmektedir ki eseri geçmişe kapı aralayan bir giriş olarak görebiliriz.

İbn Arabî’de Sembolizm

Tahir Uluç, İnsan Yayınları, 2007, 327 s.

*Adnan CENGİZ**

Bir hayat boyu süren mistik ve entelektüel çabaların ürünlerini diğer insanlarla paylaşmakta oldukça cömert davranan İbn Arabî, anlaşılması en güç velilerden

biridir. Bunun sebeplerinden en önemlisi eserlerinde erbâbının anlaması için birçok sembol kullanmış olmasındandır.

İbn Arabî’nin düşüncesi ile kullandığı sembolik dil arasındaki ilişki göz önünde bulundurmadan, onun fikirleri tam olarak anlaşılabilir ve açıklanamaz.

İbn Arabî’de sembolizm başlığını taşıyan eser, araştırmacının Fusûsü’l-Hikem’i referans alınarak hazırladığı doktora çalışmasının gözden geçirilmiş hali.

Bu çalışmada, İbn Arabî’nin felsefesi açıklanırken en sık biçimde müracaat ettiği üç sembol üzerinde durulur. Bunlar; Ayna, harf ve ışıktır.

Birçok sufi gibi İbn Arabî de yaşadığı halleri ifadede dilin yetersizliği sorununu aşmak için sembolik dil kullanmıştır. Ancak kendi dönemindeki sufiler, hatta müritleri için bile eserlerini ve fikirlerini anlama zorluğu kendini göstermiş ve bu durum günümüze kadar ulaşmıştır.

Yaşanan halin kişiye münhasır olması ve İbn Arabî’nin özellikle vahdet-i vücûd düşüncesini tek bir esrinde sistemli bir şekilde değil de dağınık, kısa işaretlerle ve çoğu kez de kendi mistik felsefesini taşıyacak tarzda sembollerle açıklaması, bu düşüncenin anlaşılması zorluklarının nedenleri arasındadır. Bu zorluğa yazarda dikkat çekmekte ve İbn Arabî’nin düşüncesi ile dili arasındaki güçlü bağ, dolayısıyla da sembollerle hakikatler arasındaki ayrılmaz ilişkiye değinmektedir. Bu bağlamda İbn Arabî düşüncesini anlamada onun kullandığı sembolleri tespit etmek ve anlamlarını ortaya çıkarmak önem arz etmektedir.

Şeyh-i ekber’in düşünce sisteminin anlaşılmasına katkıda bulunmak üzere yazar, İbn Arabî’nin en sık müracaat ettiği ayna, harf ve ışık sembollerini ele alıp incelemektedir.

Araştırmacı özellikle mistisizmin etimolojik yapısına, din ve İslam tasavvufuyla ilişkisine, sufinin şahsına özel bir hal olan mistik tecrübenin genel karakteristiğine, bunun sembollerle ifadesine sembolün işaret, alegori ve meteforla ilişkisine genel olarak değinmiştir. Ardından dini sembolizm, İbn Arabî’nin eserlerine yansıyan mistik şahsiyet, İbn Arabî’yi diğer sufilerden ayıran sembolik ifadeler ve nasıl bir dil stratejisi takip ettiği gibi konulara temas etmiştir. İbn Arabî tarafından adı konmasa da onun tarafından sistemleştirilen vahdet-i vücûd düşüncesinin var oluş felsefesiyle ilişkisi de bu kısımda yer alan konulardandır.

Birinci bölüm’de İbn Arabî’nin düşünce sisteminde Tanrı-âlem ilişkisi ve bununla bağlantılı olarak berzah, hayal, amâ (bulut) kavramları, insan-ı kâmil, kulun

* Sakarya Üniv. Sos. Bil. Enst. İslam Felsefesi Yüksek Lisans Öğrencisi

fiillerinin nisbeti, kalp gibi konuları aktarmada tercih ettiği ayna sembolizmine yer verilmiştir.

Ayna, Tanrı-âlem ilişkisinde hakikat ile sûret arasındaki ilişkiyi en güzel ifade eden sembollerden biridir. Aynadaki görüntü, tam olarak şahıstan başka da değildir. Dolayısıyla görüntü, şahıs olmasa da şahıstan ayrı ve müstakil bir varlık da değildir. Benzer biçimde âlem, Tanrı özdeş değildir ve fakat tanrı'dan müstakil bir var oluşa da sahip değildir.

İkinci bölümde, İbn Arabî'nin düşünce sisteminde sıkça kullandığı bir diğer sembol olan harf konusuna değinilmiştir. Tanrı'nın zâtında potansiyel olarak bulunan isim ve sıfatların çokluk âlemine zuhuru, ilâhi nefes ve neticesinde amâ sembolüyle anlatılmaya çalışılmıştır.

Harfler ve kelimeler, amâdan sonraki aşamada ortaya çıkmaktadır. Harflerin sıfatları ve var oluş karşılıkları, yaratma ve konuşma, alfabetik harfler, varlık mertebeleri bu bölümün konuları arsında yer almaktadır. Özellikle kelimelerde bil kuvve var olan ve tevhid-i sembolize eden bir rakamının, hem şekilsel, hem de çokluk içerisindeki tekliği, rakamların nüzul ve tekrar bir'e uruc'u rakamlara ve harflere yansıtılarak güzelce resmedilmiş.

Üçüncü bölümde İbn Arabî'nin varlık felsefesi, Tanrı-âlem ilişkisi, sudur nazariyesi, mümkünlerin statüsü bilgi felsefesi, ruh ve nefis konularını aktarmada kullandığı ışık sembolüne değinilmiştir.

Vahdet-i vücûd düşüncesinde varlık ve yokluk iki zıt kategoridir. İbn Arabî, bu ontoloji tasarımını ışık sembolüyle açıklar. Varoluş ışık, mutlak yokluk ise karanlıktır. Mümkün varlık konumundaki âyân-ı sâbite ise gölgedir. Zira gölge tam olarak ne ışık ne de karanlıktır. Diğer yandan kendisinde hem ışık ve hem de karanlığı bulundurur. Bunlar dış âlemde var olan eşyanın, Allah'ın ilmindeki hakikatleri olup hariçte mevcut değillerdir. Bir başka ifadeyle bunlar Allah'ın ilminde sabit olan yoklardır. Âyân-ı sabitenin dış âleme nazaran varlığı yoktur. Kendilerine aitmiş gibi görünen varlıklar aslında Hakk'ın zuhur etmiş varlığıdır; gerçek değil gölge varlıktır. Âlem, Tanrı'dan zuhur etmiş olmasına rağmen, mahiyet itibarıyla Tanrı ile aynı değildir. Mümkün varlıklar önce yok iken sonradan Tanrı'dan sadır olmuştur; fakat bu sudur, parçanın bütünden ayrılığı gibi bir var oluş değildir. Zira öyle olacak olsa, eşya varlıktan varlığa çıkmış ve böylece ezelde kendisiyle kaim bir varlığa sahip olmuş olması gerekir. Varlıkların ışık sembolüyle

anlatımı ve şeylerin varlık alanına geçmesi, Tanrı ile diğer varlıkların mutlak vücûd bakımından ilişki biçimleri konularında da yararlanılmıştır.

Netice itibarıyla, İbn Arabî'nin doğru anlaşılması yönünde giriştiği çabası ve büyük emek mahsulü olduğu her halinden belli olan bu çalışmasından dolayı yazarı kutlamak gerek, ayrıca bundan sonraki baskılarda İbn Arabî'nin kullandığı diğer sembolleri de kapsayacak şekilde genişletilmesinin İbn Arabî'nin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı, mümkünse bir indeks konularak araştırmacıların ve meraklıların işini kolaylaştıracağını düşünmekteyim.

İslâm Düşüncesi

Muhammed İkbâl, çev. Yusuf Kaplan, Külliyyat yay, 2008, 228 s.

*Adnan CENGİZ**

Çağımızın en büyük Müslüman düşünürlerinden olan İkbâl, çağdaş bir İslâm düşüncesinin yeniden inşası konusunda öncü çalışmalara imza attı. Düşünce kitaplarının yanı sıra şiir sanatında gerçekleştirdiği büyük atılımla İslâm medeniyetinin yaşadığı zihni buhranın, gelenekten beslenerek nasıl aşılabileceğini gösterdi. Kendisinden sonraki düşünürleri derinden etkiledi. Kuşkusuz İslâm entelektüel geleneğinin gereği gibi anlaşılması ve tanınması büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle tanıtımını yapacağımız eser İkbâl'in, çeşitli mecralarda yayımlanan makalelerinden derlenerek oluşturulan ve İslâm düşüncesinin temel meselelerini özlü bir şekilde özetleyen ve tartışan bir niteliye sahiptir. İslâm medeniyetinin büyük bir kriz yaşadığı bir zaman diliminde yazılan bu metinler, hem İslâm medeniyetinin fikri bunalımının nasıl aşılabileceğine, hem de İslâm'ın çağımıza neler söyleyebileceğine dair özgün ve ufuk açıcı öneriler sunmaktadır. Bu çalışma sunuş, dört ana kısım, on beş bölüm ve indeksten oluşmaktadır.

Birinci bölüm İslâm'da Siyasi Düşünce başlığı ile verilmektedir. İkbâl, İslâmî siyasi düşüncenin arka planını İslâm öncesi Arabistan toplumundan başlatarak kat edilen sureci tahlil etmekte hilâfet dönemine gelindiğinde yönetim şeklini seçilmiş monarşi olarak adlandırmaktadır. Sonra ki dönemler de ana kütleden ayrılan gruplardan Şîa'nın siyaset teorisini, ilâhi olarak nitelendirmekte bunun kökenini

* SAÜ Sosyal Bilimler Enst. İslâm Felsefesi Yüksek Lisans Öğrencisi

de İslâm-öncesi İran düşünce geleneği ile harmonize edilmiş sisteme bağlamaktadır.

İkinci bölüm İlâhî Hükümranlık Hakkı başlığı ile verilmekte olup, bu bölümde İkbâl, ilâhî hükümranlık hakkının ne demek olduğunu ortaya koymaya çalışıyor ve şöyle devam ediyor: İlâhî hükümranlık hakkı veya iddiası, bütün maddî ya da psikolojik payandaların ve sahneleme işlerinin üstünde bir iddia olmak zorundadır. Bu hakkı hakkıyla tahakkuk ettirebilmek için, altınlara da, kasaturalara da ihtiyaç duyulmamalıdır. Ayrıca diğer insanlarda bir kutsanmışlık duygusu uyanırmak için bir takım psikolojik oyunlara da başvurulmamalıdır. Orduya, hazineye, hapishaneye ve polise ihtiyaç duymadan tahakkuk ettirilebilecek bir hak olması ilâhî hükümranlık hakkı. Yukarıda belirtilen özelliklere sahip tek liderin Yüce Peygamberimiz olduğu gerçeğini dillendiriyor ve şu hakikatleri ifade ediyor; O yetim bir çocuktuk ve bütün yozlaşmış, çürümüş, yozlaştırıcı ve çürütücü güçlerin her taraftan çözümlerine, patır patır dökülmelerine imkân tanıyan esaslı bir mücadeleye, bir var oluş iddiasına tek başına baş koymuştu O, İnsanları sindirmek, bastırmak, kendisine boyun eğdirmek için herhangi bir orduya sahip olmak yerine, tam tersine, kendi üzerine gelen, kendisine karşı savaşan bir orduyla karşı karşıyaydı. Hicaz yöresindeki, Arabistan yarımadasındaki bütün bir millet, O'nun kökünü kazımak için seferber olmuştu. Ama yine de, hükümranlığı altına girenler de bu insanlar olmuştu sonunda. İnsanlar hükmetme İlâhî hükümranlık hakkı bütün manasıyla tastamam bu idi işte diyerek hakikati haykıran İkbâl'in, bu makalesiyle hem özü hem de derinliği açısından özgün bir metin ortaya koyduğunu söyleyebiliriz.

Üçüncü bölümü yazarımız Ahlâkî ve Siyasî Bir İdeal Olarak İslâm başlığı ile vermekte olup, bu bölümde İkbâl, çeşitli inanç sistemlerinin ahlâkî değerlerini ve siyasi bakış açılarını tartışmaktadır. Makalesinin sonunda İslâm'ın tek ve parçalanamaz bir bütün olduğunu, İslâm'da etrafı kalın duvarlarla örülmüş, dinî kast sistemi oluşturan mezhepçilik taassubunun ve ayrılıklara yol açacak, parçalanmalara neden olacak asabiyetin İslami bir anlayış olamayacağını ifade etmekte.

Dördüncü bölüm Derunî Hayat Terkibi başlığı ile verilmekte. Bu bölümde derunî hayat terkinin ancak hayatı bütün yönlerliye ihata edecek, bir sentez gerçekleştirecek bağımsız bir bütün olarak insanın yeniden keşfiyle mümkün olacağını belirtmektedir.

Beşinci bölüm Müslüman Cemaati başlığı ile verilip, bu cemaatle kastedilenin sosyolojik cemaat örneği olduğu bu yönüyle Müslüman cemaatin diğer topluluk-

lardan ayrıldığını, zira bunun millilik idrakiyle mümkün olduğunu dolayısıyla bunun ulusal dil birliği, ulusal bir ülke birliği ya da ekonomik çıkarların özdeşliği anlamına gelmediği, millilikten maksadın dinilik olduğu gerçeği ortaya konulmaktadır.

Altıncı bölüm Müslüman Demokrasi başlığını taşımaktadır. İkbâl bu bölümde İslâm demokrasisinin çeşitli menfaatlerin örtüşmesiyle doğmadığını saptamaktadır. İslâm demokrasisi, her insanın, gizli gücün bir merkezi olduğu ve bu inancın sunduğu imkânların da, belli bir şahsiyet tipinin inşa edilip geliştirilmesiyle harekete geçirilebileceği varsayımına dayanan manevi bir ilke olduğunu ve pleb temelli bir malzmeden, İslâm, en asil hayat ve kudret sahibi insan tipini çıkarmayı başardığını ifade etmektedir.

Yedinci bölüm Doğu'da kadının Konumu başlığını taşımaktadır. Bu bölümde İslâm'da kadın hakları Hıristiyan batı dünyasıyla mukayese edilmekte ve burada kadının kadınsılık özelliğinin yok edildiği gerçeği vurgulanmakta, buna karşın İslâm'da ki mahrem anlayışıyla kadının kutsandığı çünkü kutsal yerlere mahrem denildiği bunda kadını gizem ve gizli hale getirdiği, tabiattaki bütün yaratıcı güçlerin bu özelliğe sahip olduğu belirtilmektedir.

Sekizinci bölümde Müslüman İlim Adamlarına Daha Derin Bir Araştırma Çağrısı şeklindeki başlık yer almaktadır. İkbâl, İslam kültürünün bütün Asya kültürleri içerisinde en genç kültür olmasına karşın, bu alanda yapılan çalışmaların genelde sathî ve yetersiz oluşu İslâm kültürünün yeterince tanınmamasını sağlamaktadır. Bunun için hem Batı hem de İslam kültürünü bilen yetişmiş İslam kültür tarihçilerine ihtiyaç var. Bu araştırmacıların kültürümüzün gerçek ruhunu gün ışığına çıkarabilmeleri için felsefe, sanat ve özel bilimlere ilgi duymaları gerekir.

Dokuzuncu bölüm Cismanî Diriliş başlığını taşımaktadır. Düşünür bu bölümde dirilişin cismanî olacağını ilmi ve dinî delillerle ispatlamaya çalışıyor.

Onuncu bölüm İslâm ve Mistisizm mevzuunda kaleme alınmış. İkbâl, konunun girişinde Helenistik-Pers mistisizmini eleştiriyor. Bu vadinin sularıyla beslenen bir İslâm'ın kendi kendisini mistifiye(çürüme ve çözüme) etmesi anlamına geldiğini ifade ediyor. Bölümü Müslümanların bu vadilerden uzak durması gerektiğini belirterek tamamlıyor.

On birinci bölüm Mutlak Birlik Doktrini başlığını taşıyor. Yazar, bu bölümde bir bakıma bir önceki makalenin devamı babından mistisizmi tahlil etmeye devam

ediyor. Bu bölümde ki yaklaşımı ile yazarın mistisizm hakkındaki zihin bulanıklığı kendini gösteriyor. İktbal'in kanaatine göre, mistisizm olarak adlandırılan şey, esas itibarıyla bir tahkikat sistemidir; aklın teori olarak anladığı şeyi, ben'in hakikat olarak idrak ettiği manevi bir sistemdir. Dolayısıyla mistisizm akıldan daha yüksek bir standarda hitap eder. Makalenin devamında Muhyiddin ibn Arabî'den derinden etkilendiği müşahede edilen Abdulkadir Geylânî'nin İnsan-ı kâmil adlı meşhur esrini tahlil eder ve bu bölümü eserin düşünce dünyasına etkilerini ifade ederek tamamlar.

On ikinci bölüm McTaggart'ın Felsefesi başlığını taşıyor. Bölümün başlangıcında McTaggart'ın felsefi metodu ortaya konulmaktadır. McTaggart, Mutlak olana diyalektik yöntemiyle ulaşır ama Mutlak'ta durmaz. Ona göre, Mutlak, kendisini somut egolara ayırıştırır. Kâinat, bir yanılısıma değildir; yalnızca Mutlak'ın yüklemeleri ya da sıfatları olarak görülemeyecek olan bir gerçek benlikler sistemidir. İktbal İngiliz düşünürü değerlendirirken aralarında geçen fikir teatisini de aktarır. Son olarak düşünür için şu tespitte bulunur; Spinoza, Leibnitz için ne anlam ifade ediyor idiyse, Hegel de için aynı şeyi ifade ediyor.

On üçüncü bölüm Lisânü'l-Âsârül'l-Ekber'de hegelciliğin İzleri başlığı ile verilmektedir. Yazar Ekber'in şu ifadelerinin yansımasını Hegel'in felsefesinde görüyor. "Tabiat'taki güçlerin sonsuz çatışması, şairlerin ve düşünürlerin müşahedesinden kaçamayacak kadar hissedilebilirdir"

On dördüncü bölüm Nietzsche ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî başlığını taşımaktadır. Nietzsche ile Mevlânâ, zıt düşünce kutuplarına ait düşünürlerdir. Ancak düşünce tarihinde, özel ilgi merkezini oluşturan şey, buluşma ve ayrışma noktalarıdır. Bu iki zıt düşünür arasında mevcut olan büyük entelektüel mesafeye rağmen, bu iki muazzam düşünürün, kendi düşüncelerinin hayat üzerindeki pratik yansımaları konusunda birbirleriyle tam bir ittifak hâlinde olduklarını görüyoruz. İktbal bu tesbitte iki farklı dünyanın düşünürlerinin ortak yönlerini ortaya koymaktadır.

On beşinci bölüm Peygamberimizin Arap Şiiri Eleştirisi başlığı ile verilmektedir. Yazar, bu bölümde peygamberimizin İmru'l-Kays'ın şiirlerine yaptığı eleştiriye değerlendirir. Şairin şiirlerinin, iradeden ziyade muhayyileye seslendiğini; genel olarak okuyucunun zihni üzerinde narkoz etkisi yaptığını, gevşemiş hissiyatlar ve cinsel aşk manzaraları içerdiğini dolayısıyla peygamberimizin eleştirisinin şiire değil, şiirin içeriğine yönelik olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Muhammed İktbal'in, makalelerinden derlenerek oluşturulan bu eser, İslam düşüncesinin temel meselelerini, özlü bir şekilde özetleyip tartışıyor. Ayrıca, düşünce dünyasının ufuklarında gezindirip, birçok önemli şahsiyetin düşünce sisteminin merkez kavramlarını, anlaşılır ifadelerle okuyucuya sunuyor.

Karl Jaspers'in Siyaset Felsefesi

Hasan Çiçek, Dergah Yayınları 2008, 301 s.

Ahmet CESUR*

HASAN ÇİÇEK imzalı kitap, Ankara Üniversitesi Felsefe Tarihi alanında bir doktora çalışması. Bu çalışma Önsöz, Giriş, Üç ana bölüm ve Sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Kitabın birinci bölümü "Siyaset ve Siyaset Felsefesi", ikinci bölümü "Karl Jaspers ve Felsefesi", üçüncü bölümü ise "Karl Jaspers'e Göre Siyaset ve Siyasal Kurumlar" başlıklarını taşımaktadır.

Kitap **Önsözünde**, Jaspers'in, "felsefe yolda olmaktır" özdeyişi temele alınmıştır. Bu özdeyişin kendi hayatına anlam kazandığını yazar özellikle belirtiyor. Çünkü tıpla başladığı mesleki hayatında, psikiyatriden psikolojiye, psikolojiden felsefeye yaptığı geçişler anlatılarak bu temellendirilmiş oluyor. Jaspers'in, geleneksel felsefenin didaktik tarzının öncelediği bilimsel anlayışı öne çıkaran veya meşrulaştıran yaklaşımı yeterli bulmadığı, felsefenin öğretilmeyeceği aksine her kişinin kendinden kendi insan olma durumundan yola çıkılarak yapılması gerektiği ifadelerine yer verilerek birinci bölüme geçiliyor.

Birinci bölümde siyaset kavramının tanımından yola çıkılmıştır. Politika en geniş anlamıyla "devleti ilgilendiren her şey" olarak tanımlanıyor. Siyaset felsefesinin, kabaca, pratik siyaset etkinliğinin dayandığı varsayımlar hakkında kuramsal bir soruşturma olduğu ifade ediliyor. Siyaset felsefesinin, siyaseti olması gerekene göre konumladığı ve olması gerekene göre düşündüğü belirtiliyor. Siyaset felsefesinin, insanın pratik yaşamını, devleti, devletin kökenini, devlet-birey ilişkilerini, iktidar ve onun meşruiyetini sorgulayan, olması gerekenler konusunda standartlar belirlemeye çalışan kurumsal ve normatif bir çaba olduğu vurgulanıyor.

Ayrıca yazar burada Siyaset felsefesinin, siyasal düşünceden ayrılması gerektiğini belirtiyor. Politik düşüncenin, birlikte yaşamın olduğu günden beri var olduğu notu da düşülmüş. Devamında siyaset felsefesinin ne olduğunu ve ne

* Sakarya Üni. Sosyal Bilimler Enst. İslam Felsefesi yüksek Lisans Öğrencisi

olmadığını açıklayan yazar şu ifadelerle yer veriyor: “Hâlbuki siyaset felsefesi, belli bir dönemden itibaren söz konusudur. Siyaset felsefesi insan zihninin bir ürünü olarak siyasi bir düşüncedir. Bu anlamda her siyaset felsefesi bir siyasi düşüncedir, ama her siyasi düşünce bir siyaset felsefesi değildir” yazarın burada siyaset felsefesinin siyasal düşünceden farkı ortaya koyduğu görülmektedir. Bu başlığın sonunda siyaset felsefesi yazarlarının siyaset felsefelerini çeşitli açılardan sınıflandırdıkları böylece tek bir siyaset felsefesinden söz edilemeyeceği sonucuna varılıyor.

Siyaset felsefesinin problemleri derken bu başlık altında bütün problemlerin irdelediğinden, insanların siyasal yaşamından kaynaklanan bütün sorunların felsefesini yaptığı belirtilerek üzerinde en çok durulan sorunlara değiniliyor. Siyaset tarihinin tarih boyunca en kapsamlı konuları olarak, Devlet, devletin menşei ve görevleri, Kim yönetecek? Nasıl Yönetilecek? Egemenliğin kaynağı, Birey Devlet ilişkisi gösterilerek bölüm sonlandırılıyor.

İkinci bölüm’e yazar, Jaspers’in hayatıyla başlamaktadır. Jaspers’in hayatında yeri olan üç önemli insandan söz edilirken. Kendi ifadesiyle: “Ben başarıyı kendi soylulukları içinde sevdiğim insanlara borçluyum” dediği insanlar, Ernst Mayer, Gertrud Mayer ve Max Weber olarak ifade edilmiş.

Bölümde ayrıca Hitler’in iktidar olduğu 1933 sonrasının Jaspers’in hayatında zorlu bir dönem olduğu dile getirilmiş. Naziler döneminde oldukça sıkıntılı günler geçiren Jaspers. Nazilerden kurtuluşu şöyle ifade etmektedir, “Nazi devletini parçalayan müttefikler aracılığıyla Naziler yenilgiye uğratıldı ve Almanların kurtuluş sağlandı” Almanya’nın Nazilerden kurtuluşu Jaspers’in özgürlüğüne tekrar kavuşması anlamına gelir. Bundan sonra hayat Jaspers için normalleşir.

Jaspers’in hayatı boyunca birçok düşünürden etkilendiği belirtilirken, Kant’ı bunların başında zikredilmektedir. Ayrıca en çok etkilendikleri arasında Kierkegaard ve Nietzsche bulunduğu da ifade ediliyor.

Jaspers ve Egzistansiyalizm başlığı altında Jaspers’in, egzistansiyalizm yerine “egzistans felsefesi” terimini ısrarla kullandığı anlatılmaktadır. Ona göre bu kavram kendi felsefesini daha iyi ifade eder. İnsani yaşantıyı felsefenin asıl konusu olarak ele alan, bu konuda geleneksel felsefeyi eksik ve hatalı bulan egzistansiyalist felsefedir. Jaspers’in Egzistans felsefesini insan üzerine tekrar düşünme ve insan olmanın felsefesidir şeklinde tanımladığını görüyoruz.

Jaspers’in Felsefesi varoluş felsefesi olarak adlandırılmaktadır. Bu alanı üç sacayağı üzerine kurar. Felsefi Dünya Yönetimi, Varoluşun Aydınlanması ve Metafi-

zik. **Dünya’yı** içinde oturduğumuz eve güvenli, sağlıklı bir ömür geçirmemizi sağlayan ev gibi bakar. Dünya da insan ve nesnelere için varoluşun zemini. Jaspers, dünyanın sonsuz olduğunu, ama dünyadaki nesnelere hakkındaki bilgimizin sonlu olabileceğini belirtir. Bu, insanın bilgisinin sınırlı olduğunu ilandırır. Jaspers, insanın hiçbir zaman “bir hayvan türü olarak” düşünemeyeceğini ve insanın soylu bir varlık olduğunu hararetle savunur. Jaspers, insanın, bilim tarafından incelenen yanını “dasein” olarak adlandırır. Jaspers düşüncesine göre insan kendisini daseinin içinde aşmak istemektedir. Çünkü insan asla tatmin olmaz, bir yerde durmaz, yoluna devam eder. O her zaman yolda olan bir yolcudur. İnsanın aradığını bulduktan sonra tekrar yoluna devam ettiğini vurgular.

Varoluşu inceleyen alanın adı Jaspers’te “Varoluş Aydınlanması” olarak açıklanır. Jaspers, Varoluş aydınlanmasını insanın kendi özgürlüğüne davet edilmesi olarak tanımlar. Felsefe yapmak ile varoluş aydınlanması terimini eşanlamli kullanır.

Jaspers, İnsanın “sınır durumlar”la karşılaşmasının kendisi hakkında düşünmesini sağladığını belirtiyor. Zaman zaman farklı sınır durumları olabilir. Bu sınır durumları, ölüm, acı çekme, mücadele etme, suç ve tesadüf olarak belirtilmektedir. Jaspers’e göre **özgürlük** ancak Tanrı’dan dolayı söz konusudur. Bunun sebebini, insanların hiçbir zaman kendi kendisine yeter olmayışı olarak açıklıyor. **İletişim**, hoşgörünün yolunu açan birliktelik, özgürlük, sevgi, sadakat, güven olarak açıklanmaktadır. **Tarihsel bilinç**, açıklanırken İnsanın varoluşsal hakikate bunun tarihsel olduğu bilinciyle ulaşabileceği vurgulanmaktadır.

Aşknlık, konusunda Jaspers; dünyanın dışında bir kaynağımız olduğunu belirtiyor. Burada yazar Mevlana’ya bir atıf yaparak. “sen su değilsin, toprak değilsin, başka bir şeysin sen / Balçık dünyadan dışarıdasın, yolculuktasın sen. Beyitini örnek gösteriyor, sonra devamla “sanki aynı zamanda tabiatın ve tarihin dışından gelmişizdir ve kökenimiz oradadır” sözünü örnek gösteriyor. Jaspers’in insanın Tanrı’ya dönük O’nunla bağlantılı bir varlık olduğunu ısrarla dile getirdiği yine bu bölümde dile getirilmektedir.

Jaspers felsefeye özgü inanç ilkelerini şöyle belirtmektedir: Tanrı vardır, insan sonludur ve yetersizdir, insan ancak Tanrı dolayısıyla yaşamını sürdürür. Nesnel gerçeğin Tanrı ile varoluş arasında geçici bir varlığı vardır. Jaspers Tanrının kanıtlanması ile ilgili olarak da şunları söylemektedir: Kanıtlar ve onların çürütülmesi yalnız şunu gösterir, Kanıtlanmış Tanrı, Tanrı değil de evrende gelişigüzel bir nesne olur. Ona göre de inananlar kanıtlarından dolayı inanmazlar. Bilakis bu

kanıtlar, kanıtı ileri sürenlerin Allah'ın varlığı hakkındaki inançlarını aklileştirme çabasıdır.

Üçüncü bölüm, Siyaset ve siyasal kurumlar ana başlığı ile ele alınmaktadır. Bu bölüm, Siyaset, Toplum, Devlet, İnsanlığın Geleceği alt bölümlerine ayrılmış bulunmaktadır.

Siyaset başlığında Jaspers'in, varoluşu özgürlükle, özgürlüğü de iletişimle temellendirerek, kişinin de ancak başkalarıyla iletişim kurarak kendisi olabileceğini ileri sürdüğü belirtilmektedir. Ama bunların olması ve bireyin kişiliğini bulması için, gerekli olan en temel unsurun ise politik özgürlük olduğunu ve tarihteki büyük düşünürlerin bu nedenle siyasetle ilgilendiğini belirterek siyaseti zorunlu gördüğünü ortaya koymaktadır. Siyasete ilgi duymanın, siyaset felsefesi yapmanın gerekliliğine, kendinden önceki filozofları da kanıt olarak göstermektedir.

Filozof, insanın mevcut durumunun ve geleceğinin de siyaset tarafından belirleneceğini, "bütün geleceğimiz politik ve pedagojik faaliyetlere bağlıdır" şeklinde dile getiriyor. Siyaset başlığı, siyasi suç, siyaset ve felsefe, siyaset ve ahlak alt başlıklarında ele alınmış. Siyasi suç başlığında Jaspers İkinci Dünya savaşında ve ondan önce Hitler'in egemenliğine giden yolda Alman halkının politik sorumluluklarını yerine getirmeyerek suç işlediklerini iddia ediyor. Siyaset ve felsefe başlığı altında, birey bilincini geliştirme, onu özgürleştirme görevini felsefeye yüklüyor. Siyasette felsefe ne işe yarar? Sorusuna Jaspers, o en azından insana kendini aldatmamayı öğretir; dünyadaki uyuşukluğu sarsar, ama bu felaketi kaçınılmaz telakki eden düşüncesizliği de önler, çünkü ne olacaksa, bizim yüzümüzden olacaktır. Şeklinde cevap vermektedir. Ona göre, felsefe, insanın "suç"tan kurtulmasını sağlayacak değişim için de siyasete katkı sağlayabilecek bir etkinliktir. Çünkü düşünüş tarzını değiştirebilecek olan sadece odur. Böylece felsefe siyasi dönüşümün de aracı olmaktadır. Siyaset ve ahlak konusuna değinirken, siyaset ile ahlak arasında bir ayırım olmadığını vurguluyor. Yazar burada siyaseti ahlaktan ayırmayan siyaset filozofları geleneğine Jaspers'in de dahil edilebileceğini belirtmektedir.

Toplum, insanın varoluşunu güven altına alabilmesinin şartlarından biri olarak görülmekte olup, insanın içinde yaşayacağı bu toplum, niteliklerine göre iki farklı kavramla ifade edilmektedir. Bu kavramlardan birisi yığın, diğeri akıllı topluluk olarak belirtiliyor.

Devlet başlığı ele alınırken, insanın her varlıktan daha güçlü olmasının aynı zamanda daha iyi olduğu anlamına gelmediği, bilakis onun tahripkar oluşunu

ifade ettiği belirtiliyor. O halde insanın dizginlenmesi için bazı kuralların olması elzemdir. Birey yalnız başına olmayıp bir bütünün üyesi olduğuna göre, bu bütünlükle insanın bağlantısını iki otoritenin kurduğu vurgulanıyor. Bunlardan birisinin "din" diğeri "devlet" olduğu öne çıkarılıyor. Jaspers'in siyaset anlayışında devlet, insanın temel bir gereksinimi olarak karşımıza çıkıyor. Jaspers'e göre devlet meşru güç kullanma tekeline sahip yasa ve kurallara göre barışçı bir tarzda icraat yapan, toplumun düzenini sağlayan otorite olarak belirtiliyor. Devleti yönetme şekilleri olarak, Totolitarizm ve Demokrasi ana başlıkları kullanılmış. Bu ana başlıkların ilkinde, faşizm ve sosyalizm incelenmiş. İkincisinde, demokrasi ve eğitim, siyasi özgürlük, siyasi partiler, kamuoyu alt başlıkları altında konu genişletilmiş.

Jaspers yöneticilerin görev ve sorumluluklarına değinirken, yöneticileri iyi devlet adamı ve kötü devlet adamı biçiminde sınıflandırır. Yöneticilik işlevlerini yerine getiren iyi, bu işlevlerini yerine getirmeyen kötüdür. Jaspers'e göre halkını insan olma soyluluğuna yükselten devlet adamı büyük devlet adamı olarak görülmektedir.

Jaspers, **insanlığın geleceğini** sorgular ve kâh olumlu kâh olumsuz cevaplarla konuyu açar. Dünya barışına doğru mu yürüyoruz? Bu barış devletler için özgürlük olarak gerçekleşecek mi? Gibi soruların olumlu cevaplanmasının dünyada sürdürülebilir bir barışa bağlı olduğunu belirtiyor. Jaspers insanlığın geleceğinin insan soyluluğuna yakışır ve istenen düzeyde olmasını barış şartına bağlıyor.

Sonuç olarak, Hasan Çiçeğin bu eserinde felsefenin temel alanlarından birisi olan siyaset felsefesinin sorunlarının genel hatlarıyla incelenmiş olduğunu görüyoruz. Eserde Jaspers'in varoluş felsefesi temele alınarak onun siyasetinin ne olduğu açıklanmaktadır. Hitler döneminde ki sıkıntıları ve bu dönemdeki karşı duruşu vurgulanarak Jaspers'in insanlık tarihindeki yeri ön plana çıkartılmıştır. Bu bağlamda Jaspers'in demokrasiye katkılarının altı çizilmiş olmaktadır. Karl Jaspers'in eserlerinden sadece üçünün Türkçeye çevrildiğini düşünürsek, filozof hakkında yapılan bu çalışmanın önemini daha iyi anlayabiliriz.